

EKONOMSKA KRIZA PROUZROKOVANA PANDEMIJOM COVID19 VIRUSA I MERE ZA NJENO PREVAZILAŽENJE

GRUPA EKONOMISTA SDS I DS

Razlozi donošenja mera

Virus COVID19 izaziva značajne posledice po zdravlje ljudi i može biti smrtonosan po osobe prethodno oštećenog zdravlja. S tim u vezi, prioritet u ovom trenutku nesporno predstavljaju mere kojima je potrebno staviti pod kontrolu širenje virusa i minimizovati dalje posledice po zdravlje ljudi. Pandemija virusa istovremeno uzrokuje i značajne negativne posledice po ekonomiju Republike Srbije. Imajući u vidu globalna ekonomska dešavanja, izvesno je da ekonomski problem Republike Srbije neće nestati trenutkom okončanja opasnosti od virusa. Zbog toga je neophodno donošenje jednog broja mera ekonomske pomoći licima (fizičkim i pravnim) koja trpe direktne posledice prouzrokovane prestankom aktivnosti, smanjenim obimom međunarodne razmene, trenutnim gubitkom tržišta ili donetim odlukama Vlade Srbije.

Trenutno stanje

Već na početku epidemije COVID19 virusa u Kini bilo je jasno da će jedan od sporednih efekata biti pad svetske ekonomije. Naime, pad traženje u Kini doveo je do poremećaja svetskih berzi, pada traženje za sirovom naftom i gasom, što je dovelo do pada cena berzanskih roba. Istovremeno, pad proizvodnje doveo je do zastoja u lancima isporuke proizvoda i proizvodnje širom sveta. Međutim, proglašenjem pandemije početkom marta 2020. godine i vanrednih stanja u gotovo svim zemljama Evrope, bilo je jasno da se neće na tome završiti. Na osnovu raspoloživih podataka sa kraja marta, procene su bile da će svetska ekonomija ući u recesiju i imati pad privredne aktivnosti od oko 2,2% u 2020. godini (izvor: Economist Intelligence Unit). Očekuje se da će gotovo sve zemlje G20 imati pad privredne aktivnosti u 2020. godini. Pri tome, procenjuje se da će pad u SAD biti oko 2,8%, eurozoni 5,9% (Nemačka 6,8%, Francuska 5%, Italija 7%), Argentini 6,7%, Brazilu 5,5%, Rusiji 2% i Turskoj 3%. Jedini rast se u ovom trenutku očekuje u Kini, oko 1% (to je daleko ispod očekivanih 5,9% kolika je bila projekcija samo pre tri meseca), i Indiji. Svakako, treba imati u vidu da su ove projekcije urađene na osnovu podataka raspoloživih krajem marta. Verujemo da će iste biti još lošije u narednim nedeljama kako se pandemija bude dalje produbljivala.

Vanredna stanja, zatvaranje granica i ograničavanje kretanja dovela su do zaustavljanja nekih sektora privrede, poput turizma, hotelijerstva i restorana i različitih vrsta usluga. Istovremeno, pad traženje uticao je gotovo na sve sektore privrede, osim na prodaju robe široke potrošnje koja beleži (verovatno) kratkotrajni rast prodaje. Gubici u ovim sektorima već se mere u stotinama milijardi evra širom sveta. Istovremeno, veliki broj ljudi je ostao bez posla ili će u narednom periodu odstatati. Rashodi država rastu, pre svega rashodi za zdravstvo i bezbednost koji su višestruko uvećani. Sa druge strane, otežan promet ljudi i robe doveo je do problema u

lancima snabdevanja, kašnjenje u isporukama i produžavanje rokova plaćanja, što će kao posledicu vrlo brzo imati opšti pad likvidnosti privrede.

Kako bi zaustavili negativan ekonomski scenario i sprečili nelikvidnost, mnoge države su usvojile različite pakete privremenih fiskalnih i monetarnih mera za pomoć privredi i građanima. Ipak, u nekim zemljama poput Srbije, do sada usvojene mere nisu dovoljne i potrebno je što pre izaći sa merama pomoći najugroženijima. Pri tome, potrebno je razdvojiti podršku privrednim subjektima od podrške građanima zaposlenim u tim privrednim licima, što svakako ima efekta i na konkretna privredna lica. Takođe, mere socijalne/zdravstvene politike bi trebalo da ostvare posebnu podršku svim ostalim građanima i ne treba ih dovoditi u kontekst ovih mera. Tu se pre svega misli na pravo na besplatno lečenje za vreme trajanja krize i na pomoć najsiromašnijim slojevima stanovništva.

Mere za prevazilaženje posledica krize u Srbiji

Pre nego što predložimo mere, potrebno je utvrditi određene kriterijume. **Prvo**, kriza koja je trenutno pogodila Srbiju rezultat je vanrednog stanja i mera države koje su donete nakon proglašenja pandemije. Dakle, **pad tražnje u pojedinim sektorima nije uzrokovan ekonomskim već društvenim razlozima** (indirektno, došlo je do pada izvozne tražnje usled istih mera u čitavoj Evropi). Tražnja, koja je do juče postojala za uslugama u turizmu, ugostiteljstvu ili saobraćaju, nije nestala zbog nemogućnosti korisnika da priušte te usluge već je ona eksterno generisana. S tim u vezi, mere koje se donose tokom vanrednog stanja treba da budu kratkotrajne sa ciljem da se prevaziđe novonastalo stanje. Sa druge strane, nakon ukidanja vanrednog stanja i pobede nad epidemijom virusa, a u zavisnosti od dužine trajanja i težine posledica, čeka nas dug proces sanacije krize i podsticanja privrednog rasta. Te mere treba da budu srednjeročne i da imaju potpuno drugu konotaciju.

Drugo, nisu svi sektori isto pogođeni krizom. U nekima je problem zadržati zaposlene usled drastičnog pada prometa zbog nemogućnosti prodaje robe ili usluga. Istovremeno, fiksni troškovi su veliki (zakup prostora, računovodstvene usluge i dr), a promet je stao. Njima treba pomoći da zadrže zaposlene i da ne ugase poslovanje, uprkos zaustavljanju istog. U drugima sektorima je problem sa likvidnošću (pre svega proizvodni sektor) usled potrebe nabavke sirovina i repromaterijala za proizvodnju. Većina njih nema problem sa prometom (kod nekih je promet, poput promet robe široke potrošnje, porastao), ali imaju problem sa likvidnošću. Ovoj grupi treba pomoći povoljnim kreditnim linijama i odlaganjem plaćanja poreza kako bi se održala likvidnost istih. Konačno, nisu ni svi sektori u istoj meri pogođeni krizom, što ne znači da će, ukoliko ona potraje, neki biti pošteđeni. To znači da treba postaviti jasne kriterijume ko ima osnova da koristi državnu pomoć i u kom trenutku je stekao to pravo. Naša pretpostavka je da će oko 30% zaposlenih i još toliko pravnih lica biti pogođeno krizom tokom trajanja epidemije.

Treće, mere moraju da budu jednostavne i da ne zahtevaju veliko administriranje. U ovom trenutku bitnija je efektivnost od efikasnosti te stoga smatramo da treba žrtvovati preciznost mera naspram pravovremenosti i dobrog targetiranja, a sa ciljem da se brzo pomogne što većem broju ugroženih. Drugim rečima, jednake i lako utvrdljive visine pojedinačne pomoći iste

za sve su po našem mišljenju adekvatnija mera od utvrđivanja pomoći za svako pojedinačno preduzeće ili fizičko lice. Tamo gde to nije moguće, potrebno je definisati grupe (npr. mala i mikro preduzeća, fizička lica, zatim teritorijalna ili sektorska podela i dr). U okviru jedne grupe visina pomoći bila jednaka za sve.

Konačno, jedan od najvećih potencijalnih problema privrede u ovom trenutku je ulazak u spiralu nelikvidnosti. Nemogućnost jednog sektora da servisira svoje dobavljače, zaposlene i da plaća obaveze državi, povlači za sobom nelikvidnost dobavljača, zaposlenih i države, koji sa svoje strane neće imati sredstva da servisiraju svoje obaveze. Neplaćanje poreza, doprinosa i komunalnih usluga, dovešće do problema sa likvidnošću u javnom sektoru, koji će se vrlo brzo kao bumerang vratiti privatnom sektoru. S tim u vezi, smatramo da je u ovom trenutku bolje da država upumpa nova sredstva privrednim društvima i fizičkim licima, uz njihovu obavezu da servisiraju svoje obaveze prema državi tamo gde je to moguće, nego da ih oslobađa plaćanja obaveza. Time se ne samo pomaže likvidnost nego se i koristi već ustaljeni sistem bez gomilanja dugova na različitim mestima u sistemu.

Imajući u vidu sve prethodno navedeno, ekonomske mere za prevazilaženje krize nastale pandemijom COVID19 virusa treba podeliti u **dve grupe**:

1. Mere pomoći privredi i građanima tokom pandemije
2. Mere za izlazak iz recesije nakon pandemije

Prva grupa mera su mere koje treba doneti odmah kako bi se sprečila nelikvidnost privrede, propadanje MSP sektora i gubitak radnih mesta. Domet ovih mera bio bi kratkoročan, dok traje vanredno stanje i kolokvijalno možemo da ih nazovemo mere za "preživljavanje". Takođe, potrebno je da ove mere budu selektivne i dobro targetirane kako bi sredstva došla do onih kojima su u ovom trenutku najpotrebnija. S obzirom da je država proglasila vanredno stanje usled pandemije virusa, potrebno je da trošak ovih mera u najvećem delu snosi država. Sredstva za finansiranje ovih mera država bi obezbedila iz budžeta, zatim korišćenjem sredstava EU, MMF, Svetske banke i donacija bilateralnih donora, a ukoliko to nije dovoljno zaduživanjem. Okvirna procena je da će za sprovođenje ovih mera biti potrebno minimalno oko 220 miliona evra mesečno direktnih davanja i oko 100 miliona evra indirektnih davanja (kroz odlaganje plaćanja direktnih poreza).

Druga grupa mera su mere koje su potrebne da bi privreda izašla iz krize nakon prestanka vanrednog stanja. To su pre svega mere usmerene na podsticaj privrednog rasta nakon krize. Mere treba da obuhvataju sve sektore bez obzira na to u kojoj su meri pogođeni krizom. Ove mere biće moguće definisati tek kada se stekne uvid u sve posledice koje će kriza prouzrokovati.

U skladu sa tim, predložene kratkoročne mere su:

1. **Isplata prosečne bruto zarade svim zaposlenima koji su pogođeni krizom.** Država će iz budžeta isplatiti prosečnu bruto zaradu svim zaposlenima koji su pogođeni krizom, tj. gubitkom posla usled pandemije, počev od aprilske zarade (kao referentna vrednost

će se uzeti prosečna bruto zarada u 2019). Uslov je da je zaposleni imao bilo koju vrstu ugovora o radu ili je bio samozaposlen (uključujući preduzetnike i poljoprivredna gazdinstva) tokom januara i februara meseca 2020. godine, a da je prestao da radi nakon proglašenja vanrednog stanja (ili je poslat na rad od kuće ili bilo koji drugi oblik odsustva sa posla). Takođe, preduzeće iz koga dolazi zaposleni mora da ima pad prometa od najmanje 20 odsto u mesecu od koga počinje da koristi ovu meru u odnosu na isti mesec prošle godine. Sredstva se isplaćuju preduzećima koje su u obavezi da iz tih sredstava isplate zaradu, a na osnovu ugovora koji će država sa tim preduzećem potpisati. Preduzeća su u obavezi da ne otpuštaju te radnike tokom perioda primene mere. Radnici koji su u međuvremenu dobili otkaz dobiće ovu pomoć preko Nacionalne službe za zapošljavanje.

2. **Isplata bespovratnih sredstava za pokriće fiksnih troškova.** Država će iz budžeta isplatiti preduzećima i preduzetnicima bespovratna sredstva za pokriće prosečnih fiksnih troškova. U ove troškove su uključeni (ukoliko postoje) troškovi zakupa prostora, troškovi komunalnih i drugih javnih usluga, troškovi računovodstvenih i drugih usluga vezanih za finansijsko izveštavanje. Ova mera bi se odnosila samo na mala i mikro preduzeća. Isplaćena suma bila bi obračunata za svaku lokalnu samoupravu pojedinačno i visina naknade bi bila ista na teritoriji te opštine (uključujući i gradske opštine). Ova mera će trajati do kraja meseca u kojem je ukinuto vanredno stanje, a počev od 1. aprila. Takođe, uslov za dobijanje ovih sredstava je da je pad prometa preduzeća ili preduzetnika u mesecu početka korišćenja pomoći bio najmanje 20% usled krize nastale COVID19 virusom u odnosu na isti mesec prethodne godine.
3. **Odlaganje plaćanja direktnih poreza.** Biće odloženo plaćanje direktnih poreza fizičkim i pravnim licima u vreme trajanja vanrednog stanja (porez na dohodak građana, porez na dobit preduzeća i porez na imovinu). Poreski dug će biti reprogramiran, a u periodu počeka se neće naplaćivati zatezna niti bilo koja druga kamata. Mera će trajati najmanje 6 meseci, a najviše jedan kvartal nakon ukidanja vanrednog stanja.
4. **Jednokratna pomoć najsiromašnijima.** Biće isplaćena jednokratna pomoć u visini od 20.000 RSD svim domaćinstvima korisnicima socijalne pomoći u Srbiji uz uslov da nisu korisnici ni jedne od prethodno navedenih mera (oko 100.000 domaćinstava). Cilj ove mere je da pomogne najugroženijim domaćinstvima u trenutku smanjene mobilnosti i rasta pojedinačnih kupovina robe široke potrošnje.

Nakon prestanka vanrednog stanja, potrebno je ustanoviti set srednjeročnih mera pomoći privredi za prevazilaženje posledica krize kao i za podsticanje privrednog rasta.

Mere bi se utvrdile na osnovu sagledavanja posledica krize. Kao uvod u ove mere, potrebno je u narednom periodu nastaviti sa smanjenjem referentne kamatne stope NBS i razmotriti druge monetarne olakšice kako bi se povećala likvidnost bankarskog sektora. Potrebno je u saradnji sa bankarskim sektorom kreirati kratkoročne kreditne linije za likvidnost MSP sektora. Krediti bi bili na 12 meseci po ubrzanoj proceduri i najpovoljnijim uslovima na tržištu, dok bi država mogla da snosi kamatu u periodu počeka. Istovremeno, treba ograničiti bilo kakav rast plata, ali i zapošljavanja ili otpuštanja u javnom sektoru tokom trajanja vanrednog stanja.

Tabela 1. Kratkoročne mere za pomoć privredi i građanima

	Mera	Uslov za primenu	Vreme primene	Troškovi
1.	Isplata prosečne bruto zarade svim zaposlenima koji su pogođeni krizom	Zaposleni radili u preduzeću čiji je pad prometa uzrokovan nastalom krizom u mesecu u kome počinje da se koristi mera najmanje 20% u odnosu na isti mesec prethodne godine. Zaposleni imao ugovor u gore pomenutom preduzeću tokom januara i februara 2020. ili je bio samozaposlen (uključujući i preduzetnike i poljoprivredna gazdinstva)	Počev od 1. aprila zaključno sa mesecom u kome je ukinuto vanredno stanje	Oko 120 mln evra mesečno iz budžeta.
2.	Bespovratna sredstva u visini do prosečnih mesečnih fiksnih troškova preduzeća ili preduzetnika na teritoriji opštine	Pad prometa preduzeća ili preduzetnika u martu mesecu bio najmanje 20% usled krize.	Od 1. aprila, a zaključno sa mesecom u kome je ukinuto vanredno stanje.	Oko 100 mln evra mesečno iz budžeta.
3.	Odlaganje plaćanja direktnih poreza fizičkim i pravnim licima uz reprogram poreskog duga bez zaračunavanja kamate.	Važi za sva fizička i pravna lica koja to žele. Uključeni su porez na dohodak građana, porez na dobit i porez na imovinu	Najmanje 6 meseci, a najduže jedan kvartal nakon prestanka vanrednog stanja.	Nema direktnih troškova po budžet, osim pada likvidnosti
4.	Isplata jednokratne pomoći u visini od 20.000 RSD svim korisnicima socijalne pomoći.	Primalac jednokratne naknade je domaćinstvo primalac socijalne pomoći. Primalac nije korisnik ni jedne od prethodnih navedenih mera.	Jednokratno, tokom aprila	Oko 18 miliona evra iz budžeta